

4. Jelentés a Növénytárról.

Tisztelt Közgyűlés!

1907. évi jelentésem a „negativum“ rideg hangjával kezdődött, főleg a Múzeum parkjának az elvesztegetése miatt, mivelhogy azt — akár a botanikus kert kérdésének a kikapcsolásával is — fönn kellett volna tartani, ha közművelődési állapotaink rendes fejlődéséről egyáltalában beszélni lehetne itt, hol „Múzeum“ és „Egyetem“ mindenkép kevert fogalmak.

Tartozom annak a megállapításával, hogy a Múzeumkert parkjának épségben tartásáért vívott küzdelemben én magamra maradtam, fönt és lent egyaránt; emlékdarabjait mindennek Kolozsvár sz. kir. város levéltárába tétettem le, hogy ítéljen majd egy későbbi nemzedék a fölött, hogy helyes volt-e egy — végre is a mi kisded viszonyaink közepette mindenképen megbecsülendő és oly parknak hang nélkül való fölládozása épületekkel való berakás miatt, amelynek párját e kincsekben rég szűkölködő város aligha fogja megalkotni valaha.

Elvégre, gondoltam magamban, ha a botanikus sorsa magyar földön botanikus kerti tekintetben való pusztulás; ám ne essék meg az legalább az ő részéről, akár Ő Felsége a magyar király lépcsőjéig is elható jajszó nélkül.

Apponyi gróf Vallás- és közokt. Miniszter Úrhoz intézett emlékiratomat nyomon követte egy másik, 1908. június-hó 19.-én és ezt immár kénytelen voltam, egyébként a legalkotmányosabb formák között, egyenesen a magyar kir. kormány fejéhez, DR. WEKERLE SÁNDOR miniszterelnök Úrhoz intézni.¹

Az eredmény, legalább a maga kezdő fokán, nem maradt el és én nekem, az ügy igaz voltába vetett hit egyedül üdvözítő ere-

¹ Nagyméltóságú DR. WEKERLE SÁNDOR v. b. t. t., magy. kir. miniszterelnök és pénzügyminiszter Úr Ó Excellentiájához, úgyis, mint a Nm. Minisztertanács Elnökéhez intézett *Emlékirat*: A székesfőváros fejlesztéséről szóló törvényjavaslattal kapcsolatba hozott 1. Budapesti botanikus kertnek a Margitszigetre való áttelepítése; továbbá: 2. A kolozsvári tud.-egyetemi botanikus kert új telkének sürgős megvásárlása és 3. A Fiumei „Villa Giuseppe“ parkjának kulturintézményként a magyar királyi kincstár részére leendő megszerzése tárgyában. Kolozsvár, 1908.

Ezt az emlékiratot megküldöttem a magyar kir. kormány valamennyi tagjának, az országgyűlés mindkét házbeli tagjainak, a két tud.- és műegyetem professzorainak, a M. N. Múzeum tudós tisztviselőinek, a székesfőváros polgármesterének, illetve tanácsának, Fiume kormányzójának stb — a legtöbbszőr kíséreléssel együtt.

jenél fogva hinnem kell, hogy a kolozsvári vesztett múzeumpark helyett, az 1909. évi és immár szentesített állami költségvetésbe egy új botanikus kert megalapítására fölvetett 200.000 korona költség-részlettel lezáródik a Múzeumkert annalisainak egy, réam nézve merőben szomorú, sőt egyben-másban lesújtó fejezete.

Jöleső köteleességet teljesítek azonban most, amikor egy új botanikus kert megalkotásához s a miniszterekhez vezető nehéz (mert egyenes) út megalapozása okából az őszinte köszönet adóját rovom le e helyen DR. TELESZKY JÁNOS p.-ü. miniszt. és DR. TÓTH LAJOS közokt. min. tanácsos, DR. SZERDAHELYI JENŐ p.-ü. min. oszt. tan. Uraknak, főleg azért, hogy a Múzeumkert kátyújából annyi keserű harc után mihamarább szabadulhatok; jóllehet — értem a Múzeumkert területébe fektetett 10 éves munkásságom vesztett tőkéjét — velünk szemben nehezen pótolható áldozatok árán.

1908. évi (mondhatnám az agitáció jegyében történt) munkásságunk első pozitívuma ez volna.

E Múzeum növénytára, voltaképen a tud.-egyetem növényteni intézetével egybeforrt intézményeként, a londoni magyar kiállításokon is szerephez jutott a nm. Vallás- és közokt. Miniszter Úr fölszólítása nyomán. A tervszerű rendezéssel bár megkéstek, főleg a megfelelő költségek hiánya miatt a tárgyalások emésztették fel az időt úgy, hogy a végrehajtásra alig maradt két hét. Szerencsére volt és van anyagkészletünk és e révén sikerült derék tanítványaim s munkatársaim (dr. Valentini Elvira, dr. Györffy István, Szák Zoltán, Pápai József, Gulyás Antal, Uzonyi Ferencz, Szabó Endre, továbbá dr. Moesz Gusztáv, Péterfi Márton s Kovács Béla urak) lelkes segítségével 30 növénycsoportbeli képet összeállítanom, amelyek — ezt már a londoni magyar kiállítás kulturális osztálya mondja — a nevezett osztály egyik kimagasló díszét alkották. Sorozatát e jelentés I. mellékleteként közlöm s közérdekűségénél fogva e helyt azt jegyzem meg, hogy ezek a csoportképek élénk visszhangra találtak az angol közvéleményben is, mert fölhívták figyelmüket a magyar föld természetiekben sokszor csodásan szép kincseire, szinte művésziessen praeparált eredeti fényképfölvételeinkkel¹ élenkített növénypéldák tervszerű csoportosításával. A sikeres közreműködésért a nm. Vallás- és közoktatásügyi Miniszter Úr 6022 — 1908. eln. sz. a. kelt leiratában fejezte ki őszinte köszönetét.

Ezt a sorozatot — immár 82 keretünk van belőle — folytatom² bár igen nagy nehézségek árán, amelyekről ugyancsak jellemző köz-

¹ Fényképfölvételeim eredeti színhelye a legtöbbször: halálra ítélt botanikus kertünk; főleg azért, hogy ad oculos demonstrálhassam mindazt, amit sokaktól nem ismert fáradozással teremtettünk ide, sokszor távoli havasok világából, hogy azután könnyörtelenül pusztuljon minden, az állítólagos kulturai érdekek sokat leplezgető címében. Ez az, amit jelentésem bevezető soraiban a „Múzeumkert területébe fektetett 10 éves munkásságunk vesztett tőkéjének“ mondom. Hírmondókul legalább a képek maradjanak meg!

² A most munkába fogott a) dalmáciai, b) hercegovinai, c) boszniai, d) belga, e) angliai, f) irlandi (Killarney) sorozat részletes kimutatását az 1909-ki jelentésben közlöm.

művelődésbeli küzdelem képét festhetném meg; folytatom pedig, ha másként nem megy: keretezés céljából a központi egyetem udvarán s központi fűtésre szánt faanyag jobb darabjainak a kiválogatása révén, akár házilag, derék szolga-munkatársaim segítségével. Mert messze-földön szerzett tapasztalatom az, hogy a növényzetbeli csoportok bemutatásának e módja egyfelől különleges nevezetessége a kolozsvári botanikus múzeumnak, másfelől pedig a magyar közművelődésre is messze-kiható impulzust ad, hasonló csoportok összeállítására, minden valamire való vidéki múzeum s középiskolai természetrajzi szertár részéről.

Haladásunk jól fölfogott érdeke megköveteli azt, hogy ezt a példát kövessék, mert a bárhonnan is előkerülő tudós, turista stb csak is az ekkép nyújtott összbenyomásokból tudhatja meg azt, hogy — az időben különben is szerteszéllyel tagolt növényzeti karakterkép tekintetében — mit kell látnia s mit láthat azon a vidéken.

Hogy ezt a tervemet kiépíthessem: mindenekelőtt szabadabb mozgásra volna szükségem, főleg a miniszteriumi számvevőség csimborasszói méreteket öltő betűmagyarázatainak a-béklyóitól való megszabadulásra. Múzeumot §§-ok sohasem szülnek, csupán a lelkes munkaszeretetből fakadó egyéni erő, mely mindig jogosult, főleg ha új gondolatot termel s tud kezdeményező lenni.

A Magas-Tátrától a Korongyisig, Bucsecsig stb terjedő e csoportjainkat, mielőtt Londonba kerültek volna, Kolozsvárt is kiállítottam; az e célból meghívott művelt közönség tömegesen kereste föl s szemmel láthatólag gyönyörködött s bámult el mindazon, a mit eddig látnia nem is adatott.

Jórészben az Erd. Múzeumon múlik, hogy akár az államsegély egy részlete árán, ez a sorozat folytatható legyen; mert, és ennek hangot kell adnom, egy múzeumi (s nem avult herbariumi) alapon fölfogott növénytár elsősorban a személyes munkásság alapjain épülhet föl. Szemléltetésre alkalmas tárgyai kereskedelmi úton általában nem kaphatók; és a mi alkalmilag kapható: nagyon drága, sokszor, a mi nyomasztó viszonyaink közepette, megfizethetetlen.

Kew-Garden „North-Gallery“-jét pld ugyancsak személyes ambícióból fakadó munkakészség juttatta az emberi közművelődés javára; tárgyai semmi pénzért nem kaphatók, sem meg nem rendelhetőek. És én, bár Európa jó darabját bejártam, külföldi tanulmányútjaimon a chablonokat csak azért tanulmányozom, hogy helyükbe jobbat s lehetőleg azoktól eltérőt alkossak, mert azt akarom, hogy botanikus múzeumom képén nyoma legyen az egyéniség bélyegének, amely nem utánzatot jelent csupán.¹

¹ Lásd 68. lapon sub 3., megjegyzést, továbbá a II. mellékletet. E sorozat csupán az eddig földolgozott tárgyak jegyzéke.

Maradjak ám egyedül: míg élnem adatik, megmaradok törekvéseim ez ösvényén, bár tövissel hintett az út, amelyen haladok.

E gondolatkörből fakadt elő a tavaszon dalmáciai, hercegovinai és boszniai utam terve (1908. IV. 18.—V. 8.), és ezt egyik int. szolgám kíséretében (aki hónapokon át feküdt meg a kiállott fáradalmakat) végre is hajtottam.

Ez a tanulmányút, valamint a nyár végén megtett belga—angol—irföldi barangolásaim (1908. VIII. 22.—X. 8.) egész sorozatát juttatja ama botanikus múzeumi tárgyaknak, amelyeknek, főnt érintett elveimnek megfelelőleg, párjuk sehol sincs és bár e miatt, jóllehet ráfizetem, újlag miniszteri megintésben volt részem: megvigasztal a tudat, hogy 400 km távolságban papiros nem ad hű képet minderről s ha közokt. miniszter eleven szemmel látja alkotásaink remekbe menő darabjait, belátja a burokratikus chablonok közművelődést romboló hatását — és szabadabb működésbeli teret biztosít. — Különben kedvünket szegik.

Azonkívül megnevezett tárgyainknak darabonként való jellemzésére s fősorolására sem helyem, sem időm. A jelentés végezetén III. sz. a. adott táblázatos kimutatás és a mellékleten nyújtott kép is csak tájékozással adott „ízlelítő“ a fentiek igazolására. A mellékelt képen bemutatott 155 cm³ nagyságú szekrény a növényteni intézet nagyon szerény pinczeműhelyéből s házilag került elő, beüvegezése címén egyetemünk nagyságos rektora könyörült meg rajtam — és most ím itt a westendei (Belgium) *Ammophila arenaria* a tengeri homok buczkáin!

KOVÁCS BÉLA tanítóképzőintézeti tanárnak s a *Carex*-világ immár egy évtizen át lankadatlan buzgósgú bűvárának köszönhetjük, hogy nagyméretű keretekben birtokunkban van Helgoland csodás algavilágának két gigantikus alakja: *Laminaria saccharina* és az *Ascophyllum nodosum*. Ugyan hány természetrajzbeli tanárjelölt jut el majdan a távoli tengerekre és ezek közül is ugyan ki „látja“ meg a tengervidék e tipikusan jellemző lakóit?

A botanikus múzeum adakozói, akiknek szép sorozatát a IV. mellékleten közlöm, fogadják e helyt is hálás köszönetünket.

Megkülönböztetett melegséggel kell megemlékezni nagy tiszteletünkre mindenképen méltó munkatársunkról, Bethlen Karolina grófnőről, aki, szinte tanárjelöltjeinket is megszügyenítő lelkes munkaszerezettel mozdítja elő botanikus múzeumi törekvéseinket. Egyebek során a Bodola-melléki *Verbascum phlomoides* természet után készült és művészi kézre valló hatalmas rajzával Ő aján-dékoz meg bennünket; a növényt pedig Nemes Bethlen Pólíka grófnő ritka gondos keze csomagolja s küldi el számunkra. Ma mind a kettő botanikus múzeumunk dísze. Örömmel csak növeli, hogy a megfelelő folytatásra bírjuk a grófnők ígérését.

A nevezett grófnők jó példája nyomán talán még az a reményünk is valóra válhat egykoron, hogy a magyar kir. földművelési és általában a magyar királyi kormány, még mielőtt

nagylelkű ajándékozól mutatná be magát az anyagiakban amúgy is bővebben megáldott külföld, nevezetesen az angol nemzettel szemben; előbb bennünket, a szegénységgel sanyargatott magyar culturintézményt boldogít, a közokt. miniszteriumhoz szinte össze se hasonlítható nagy erejével. Ajövőben pedig számot vet azzal, hogy vallyon helyes volt-e a londoni magyar kiállításnak részéről kiállított pompás anyagát ajándékolni oda annak a nemzetnek, amely — a Franco-British Exhibition hasonló anyagának a kolozsvári botanikus múzeum részére való megszerzése érdekében megírott 98 levelemre, nemkülönben a magyar közokt. kormány megkeresésére is — Londonban és utóbb Budapesten, a közokt. s a földmív. miniszteriumokban való annyi szaladgálásom után — „csak“ angolosan rövid, azaz elutasító válaszszal fizetett.¹

Már e jelentés keretében sem nyomhatom el azt a keserű érzést, amely lelkemből fakadt akkor, amidőn a *Quercus hungarica*-nak hazánk egy fiától (Wolfner) ajándékolni adott remek példáját Bruxellesben mutogatták én nekem; hasonló példát többet is elemlegethetnék.²

Hinnem kell egy jobb jövő pirkadásának a lehetőségében, amely honorálja a közművelődési törekvést magyar czég alatt és elsősorban is hiúságunknak nem máshol, hanem magyar talajon való csillogtatása okából. Mert önmagunk ellen elkövetett bűn lehet idegen földön az, mi itthon erény. — „*Quercus hungarica*“ k tekintetében pedig Bruxelles ha megelőz: bűn, amelynek expiálására két egész napon át kéregettem két miniszterium majd minden faktorát: minisztert, államtitkárt, tanácsosokat. Vallyon ezt is mind hiába tettem volna?

Voltaképen botanikus múzeumunk érdekében fejtünk ki a botanizálás terén is oly tevékenységet, amely — minden (s nem csupán erd. múzeumi) erők mozgósításával — gazdagnak mondható s amelynek sorozatos kimutatását V. mellékleten közlöm. Az ekképen összehordott anyag segítségével állítjuk össze növény-

¹ Az egyetlen tasmaniai agent general kivételével, a ki 25 dbból álló tasmaniai ásványgyűjteményt küldött nekem; én ezt a sorozatot Kolozsvárt az ásvány-földtani intézetnek adtam át. Egyébként mindegyik azt hangoztatta a maga válaszában, hogy tárgyaikat Oxford, Cambridge egyetemének, avagy Imper. Institut of Londonnak adják át, amit ők (már mint az angolok) csak természetes dolognak tartanak. Csak mi, magunkkal szemben, legalább eddigelé, soha.

² Cambridge egyetemi múzeumában pld dicsekedve mutogatták nekem a magyar folyóvizeken használt csónak-típusok egy teljes gyűjteményét; rajta „Presented by Prof. Carl Than, Budapest“ fölírással. A külfölddel szemben szinte parancsszóra megnyilatkozó udvariasságunk túlzásai világszerte ismeretesek. A British Museum kérésére csak az imént küldte meg a földmív. miniszter egy magyar tenyészbika és a fajmagyar tehén koponyáját; magunkkal szemben pedig (sokszor igen kellemetlenül) nyilatkozik meg a rendeletek rideg s a legtöbbször fukar hangja.

csoportbeli karakter-képeinket. Ú. n. duplum-anyagkészletünk révén, botanikus múzeumunk gyarapítására, remélhetőleg meg tudok kapni egyet-mást; Dublin, London, Bruxelles és Wien illetékes szakkörével mindezt a helyszínen személyesen megbeszéltem s remélhetőleg a jó siker jegyében.

Magától értetődőleg a botanizálás révén egybegyült anyag ú. n. herbariumi példái az Erd. Múzeum törzsherbariumát gazdagítják és pedig, a régi gyűjtés kezdetlegességét tekintve, a régi példákkal szinte össze sem hasonlítható szépségű példák hosszú sorozatával.

Egyébként a herbarium 2060 rekeszt magában foglaló törzsére vonatkozólag előre kell bocsájtanom azt, hogy a rendezés és beosztás tekintetében, arra való állandó segédmunka-erők hiánya miatt nagy nehézséggel küzdelek, a tud. egyetem főnállása óta mind e mai napig múzeumi őrt s conservatorot kérő, szinte sorozatos fölterjesztéseink eredménytelenek; sőt az illetékes helyen alkalmazott élő szó sem használt semmit, jóllehet arra igen alkalmas munkatársam s éveken át begyakorolt tanítványaim egyik-másikának a megmaradása érdekében tettem meg a lépéseket, sokszor a math.-természettud. kar kegyes támogatásával, de mindig sikertelenül. E mélyen lehangoló körülmények közepette a professor, egyéni érdekkörébe vágó munkásságának teljes fölledozásával, sokszor inas-munkát végez, általában vizsgára készülődő tanítványok szörványosan nyújtható segítségével. Botanikus múzeumunk czimén is csak így vagyunk. Mindezen az Erd. Múzeum államosítása segíthet.

A herbarium kryptogamius részében az algák 200, a gombák 320, a zuzmók 300 s a mohok 500, összesen tehát 1320 példával gyarapodott, túlnyomó részben csere útján; vétel útján: Bryophyta bavarica Nr. 601—733., SYDOW: Mycotheca marchica fasc. 13—15, — Uredineae fasc. 40—45, Ustilagineae fasc. 8—9, továbbá PAX: Herb. Cecidiol 401—450. sz.-ival.

A herbarium phanerogamicum vétel útján való gyarapítását, főleg az arra való conservatoris custosi segéderő hiánya miatt, a legszűkebb keretekbe szorítottam; e czímen a nürnbergi KAULFUSS s a weimari REINECK növényeinek egy kisebb sorozatán, továbbá TOEPFFER: Salicetum exsicc. fasc. III., s BECKER: Violae exsicc. Lief. VIII. kívül meg kell említenem a leipzig-i HALM dr.-nak igen olcsón (60 Mk) megvásárolt s régiségénél fogva (Reichenbach sen.-beli korú) igen érdekes herbariumát.

A virágos növények herbariuma első sorban saját gyűjtéseink, továbbá ennek kapcsolatában a növénycsere útján gyarapodott meg, s pedig 700 genus közt megoszlólag 4400 „lege artis“ föl-szerelt herbariumi lappal. Az 1907. évi szaporulattal összesen 920 genus = 8413 lap az a végösszeg, amely az Erd. Múzeum herbariumának az Erd. Múzeum bélyegzőjével jelzett s nagy tömegű szaporulatát jelenti; mindezt Pápai J. h. tanársegéd úr különlegesen gondozza. Az államilag eddig meg nem adott múzeumi segéderők hiánya

mellett is talán módját ejtethem annak a jövő idők folyamán, hogy a herbariumnak ez az igen becses s szép anyaga legalább is a genusok szerint jusson a törzsherbarium megfelelő rekeszeibe.

A herbarium régi (KANITZ igazgatósága alatt egybegyült s sublimitummal veszedelmesen agyon mérgezett anyagának) szerzeszéllyel való szórásáról 1905. évi jelentésemben megemlékeztem volt; ennek az anyagát, NYMAN-adta sorrend szerint, estém föllátóztatásával szedtem rendbe, legalább a fasciculusok szerint és egészségemet ismételten veszélyeztetve. Ez alkalommal igen sok közbekeveredett BAUMGARTEN-példa került elő, amelyeknek (helyinség miatt) a botanikus kerti növényház egy szobácskájában fölláított Herbarium Baumgartenianum-ba való visszakebelezéséről kedves munkatársam, PÉTERFI MÁRTON úr gondoskodik esetről-esetre.¹ A gyűjtemény összesen 262 fasciculusból áll, ebből PÉTERFI MÁRTON felragasztásra előkészített 94 fasciculust; marad előkészítetlen fasciculus 168.

A törzsherbarium régi (rövidesen KANITZ-féle) anyaga különben is le van bélyegezve eredet szerint (pld Herb. Janka, Herb. Heufflerianum, Herb. Rell stb); mindamellett alkalmilag gondoskodni kívánok arról, hogy azonkívül minden egyes régebbi lap „a tulajdonos Erd. Múzeum bélyegjegyét“ is föltüntesse.

E gyűjteménybeli anyag rendezgetésében a növényrendszertani collégium hallgatósága volt segítségemre, különösbbe: BARABÁS TIBOR és RÉPÁSZKY TIVADAR demonstrátorok, FRIEDRICH JÁNOS végzett tanárjelölt, DARÓCZI LÁSZLÓ, GÖGL LAJOS, SZABAD ANTAL, JÓSA JÁNOS, BODNÁR LAJOS, KISS ERNŐ és BUJA SÁNDOR tanárjelöltek; valamint ZSÁK ZOLTÁN int. conservator (nov. 7-től áll. vetőmagvizsg. kisegítő assistens Budapesten), PÁPAI JÓZSEF és SZABÓ ENDRE h. tanársegédek. Kívülök még Prof. DR. RICHTER ALADÁR, WALZ LAJOS kertinspector, DR. VALENTINI ELVIRA tanársegéd, GÜRTLER KORNÉL botan. kerti kertész, PÉTERFI MÁRTON, GULYÁS ANTAL, UZONYI FERENCZ int. alkalmazottak, DR. MOESZ GUSZTÁV tanár, DIK JÓZSEF végz. tanárjelölt, DR. GÉCZI IMRE, MALLÁSZ JÓZSEF, BUJA SÁNDOR tj., továbbá DR. GYÖRFFY ISTVÁN, KOVÁCS BÉLA, RADÓ ENDRE tanárok botanizáltak különböző hazai területeken; külföldön Bethlen Karolina grófnő (Brixen) és Richter Aladár (Dalmácia, Belgium, Anglia s Ireland).

DR. VALENTINI ELVIRA volt tanársegédemnek, PÁPAI JÓZSEF s SZABÓ ENDRE jelenlegi h. tanársegédekemnek, sokszor önfeláldozóan buzgó s a botanikus múzeum minden egyes darabjára kiterjedő munkásságát a teljes elismerés hangján külön is ki kell emelnem.

¹ E munkálatok közepette sikerült megállapítanom azt, hogy a szent-pétersvári csász. botanikus kert *Aquilegia*-gyűjteménye tényleg † BORBÁS tr. herbariuma között van (l. 1907. évi jelentésem ide vágó passusát). A boldogult professor özvegyének kegyeletes közreműködésével ezt az *Aquilegia*-collectiót hivatalosan a Vall. és Közokt. Miniszteriumhoz küldtem föl, a mely 77259—1908. sz. a. kelt rendelete szerint gondoskodik e gyűjteménynek Szt-Pétersvárra való visszaszállításáról s az átvételt orosz részről adott elismervény után, az özvegy megnyugtatójáról is.

Hasonló melegséggel kell megemlékezni PÉTERFI MÁRTON szak-
társunk derekas közreműködéséről, akit a tanítás terén való nagy
lekötöttsége alól, magasabb közművelődési érdekek miatt is, bár
mentene föl mielőbb a nm. Közokt. m. k. miniszterium; ez volna a
legmelegebb óhajtásunk.

Gyűjteményeinket a bel- s külföld tudós világa ismételten
igénybe vette. *Uredo*-inkat (folytatólagosan) DR. ISTVÁNNYI GYULA
professor (Budapest), *Arabis*-einket (folytatólagosan) DR. TUZSON
JÁNOS (Budapest), BAUMGARTEN-féle *Primula*-inkat pedig DR. DEGEN
ÁRPÁD és MOESZ GUSZTÁV,¹ *Iris*-einket s *Crocus*-ainkat DR. BERNÁTSKY
Jenő (Budapest), *Aquilegia*-inkat DR. RAPAICS RAYMUND (Kassa),
összes *Centaurea*-inkat, nekünk magyaroknak igen kedves bajor szak-
társunk s e genus kitűnő monographusa, GUGLER WILHELM² neuburgi
realisk. tanár: tanulmányozták, illetve tanulmányozzák.

A kolozsvári tud.-egyetem növénytan tanszékétől s gyűjte-
ménytáratól a vele kapcsolatos tudományos munkásság a legfőbb
egyetemi gradus tekintetében sem választható el; sőt különösebb
megemlést érdemel az oly ritka eset, amikor az egyik — MOESZ
GUSZTÁV — igen derekas botanikai munkásság nyomán írja meg
„Magyarország Elatinei“-ről (Magyar Botanikai Lapok
VII. évf. 1—3 sz.-ból való különlenyomat); a másik — GÉCZY IMRE, a
jogtudor — a velem együtt megtett Adria-tengerbeli út eredménye
gyanánt „Lussin macchia-növényzetének oikologia
és physiologiai-anatomiai jellemzése“ czímen nem
kevésbé jeles bölcsészeti doktori értekezését;³ mert mindketten

¹ Megjegyzések néhány keleti növényfajról. XLVIII. *Primula Baumgarteniana* Degen et Moesz. Magyar Botanikai Lapok, VII. (1908) pp. 92 et 59.

² Die Centaureen des Ungarischen National-Museum s. Mit Taf. I. Annales Musei Nationalis Hungarici Vol. VI. (1907) pp. 15—297. — Aligha nem az első botanikus eset, hogy egy külföldi szaktudós, hazánkat megszeretve, ismételten huzamosabb időt töltsön el magyar földön s azzal a tudományos célzattal, hogy hazai területünk gazdag tagosultságú *Centaurea*-genusát korszerű alapon földolgozza és egy eléggé meg nem becsülhető munkálattal ajándékozzon meg bennünket. — GUGLER, egy másik bajor tanártársával ismételten megfordult Kolozsvárt, ahol szorgalmasan botanizált s buvárkodott egyéb erdélyrészi területeken is. Reméljük, hogy neve a jövő jelentékek valamely lapján ismételten fog szerepelni

³ Emlékdarabjait őrzi a botanikus múzeum a köv. czímeken:

Lussin macchia növényzete.

1. keret: *Cistus villosus*, *Cistus salvifolius*, *Pistacia Terebinthus*,
Pistacia Lentiscus, *Myrtus communis*, *Smilax aspera*.

Fényképek: *Macchia*-csíkok a Mte St. Martino-n (3 drb.); „*Bocca falsa*“; *Myrtus-macchia* a Mte St. Martino-n.

2. keret: *Arbutus Unedo*, *Viburnum Tinus*, *Juniperus Oxycedrus*,
Quercus Ilex, *Erica arborea*.

Fényképek: „*Kovcanje*“; *Macchia „Velopin“-nál* (4 drb) — Gyűjtötte,
összeállította és fotografálta GÉCZY IMRE phil. et polit. dr.

Ilyen irányzatú munkásságunkat egy újabban s nagyon nyomasztóan
életbe léptetett számvevő-ségi rendtartás csaknem lehetetlenné teszi, ugyancsak
az írásbeliség nyújtotta helytelen információk miatt. Ez ellen a nm. közokt.
miniszter úrnál keresek s remélhetőleg nyerek is orvoslást, — különben
„röghöz tapadva“ kellene végleg elsavanyodnunk.

tud.-egyetemünk kitüntetéssel beigtatott phil. doktorai; fölavattatásukban törekvéseim legfőbb jutalmát és egyben a jobb jövő bízható zálogát látom.

Azért eléggé nem sajnálható állapotot jelent reánk nézve az, hogy a növénytárral kapcsolatos növénytani tanszéknek nincs meg a maga független sajtóbeli organuma; az Erd. Múzeum újjászervezése után kelteződött u. n. Múzeumi Füzetek sajtóbeli törekvésem csődjét jelentik, a vele járó ezer akadály miatt. GULYÁS ANTAL a „*Syringa Josikaea és a S. Emodi*”-ről mutatott be egy jelesül megírott dolgozatot. — UZONYI FERENCZ a „*Telekia speciosa s a Buphtalmum-nemzetség*”-ről egyet ugyancsak kiváló ábrázolatok kíséretében; megjelentetésük azonban nem az én kezességemtől függ; miként rajtam sem múltott, hogy egy másik derék jogász-botanikusunk, GEYER GYULA itt készült s még 1906. tavaszán bemutatott s beadott *Aconitum*-dolgozata mind e mai napig meg se jelenhetett.

Helyzetileg szerte-széjjel amputált és idegen káros beavatkozásoknak unos-untalan kitett intézetünk, botanikus kertünkben adott élők világa s a gyűjteménytár ügyvezetésének nehézségeit inkább elhallgatom. Bérhelyiségekben, régi színházban és a Múzeumkertből kegyelemből megmaradt két „maradék”-darabon csak is az egyéni érdek merő fölládozása lehet az összekötő fonal, amelynek nyomán a lefolyt munkaév képe úgy ahogy megfesthető.

Botanikus múzeumunk ma raktár csupán s naponként távolodunk el a múzeumi ideálék megvalósításának a lehetőségétől, jóllehet van érdeklődő s okulni vágyó közönségünk. Ma-holnap azonban zárt ajtókra akadnak, mert három egyszerre belépő egyén, óvatossága mellett is, ledönt valamit a céljának kezdettől fogva meg nem felelő helyiségek zsúfoltsága miatt. Ide s tova saját tanári szobámból is kiszorulok, idegen beavatkozás kezdeményezésére ugyan, de szívesen.

A botanikus múzeum ez évi látogatóinak száma 1121! Oly szám, amellyel méltán eldicsekedhetünk; közöttük:

1. Helybeli állami tanítóképző intézet 70 növendéke.
2. Szegedi városi főgimn. 37 tanulója.
3. Medgyesi ág. h. ev. népiskola 20 növendéke.
4. Nagyenyedi Bethlen kollegium 69 növendéke.
5. Nagyvárad polgári fiúiskola 70 növendéke, tanáraik kíséretében.

És ime, ha ideje korán meg nem segít bennünket a nm. közoktatásügyi miniszter úr addig is, míg az új botanikus kert élete a rajta megépitendő növénytani intézettel meg nem indul — megfelelő helyiségek kibérlésével; akkor a rideg kényszerűség bezárja a botanikus múzeum ajtóit a nekünk mindig kedves közönség előtt is.

Egyebek tekintetében a mellékelt I—V. sz. táblázatokra utalok. E nagy vonásokkal megrajzolt kép hézagait a bennük foglalt részlet-adatok pótolhatják.

Az „Erdélyi Múzeum“, mint ilyen, 1909. év folyamán üli meg ötven éves fennállásának a jubileumát.

E jubileum során a magam ajándékként „egy botanikus múzeum“ pár alapkövét nyújtanám e Múzeum aere perennius monumentum-ának a fölállításához, amelylyel különben e tud.-egyetem növénytani tanszéke becsületének is tartoztam.

Növénytári jelentéseim során ez a tizedik. És én, ma tíz éve Kolozsvárra való vetődésemnek, bizonyos lemondással gondolhatok vissza arra a lelkes fölbuzdulásra, amely engem, aki mindenben s mindenkiben csakis ideálokat vélt látni: akkor elfogott.

Több volt az összeütközés, semmint azt elgondolhattam egykoron.

Sok tervemből keveset tudtam megvalósítani, rajtam nem muló s ellenem ható okok miatt.

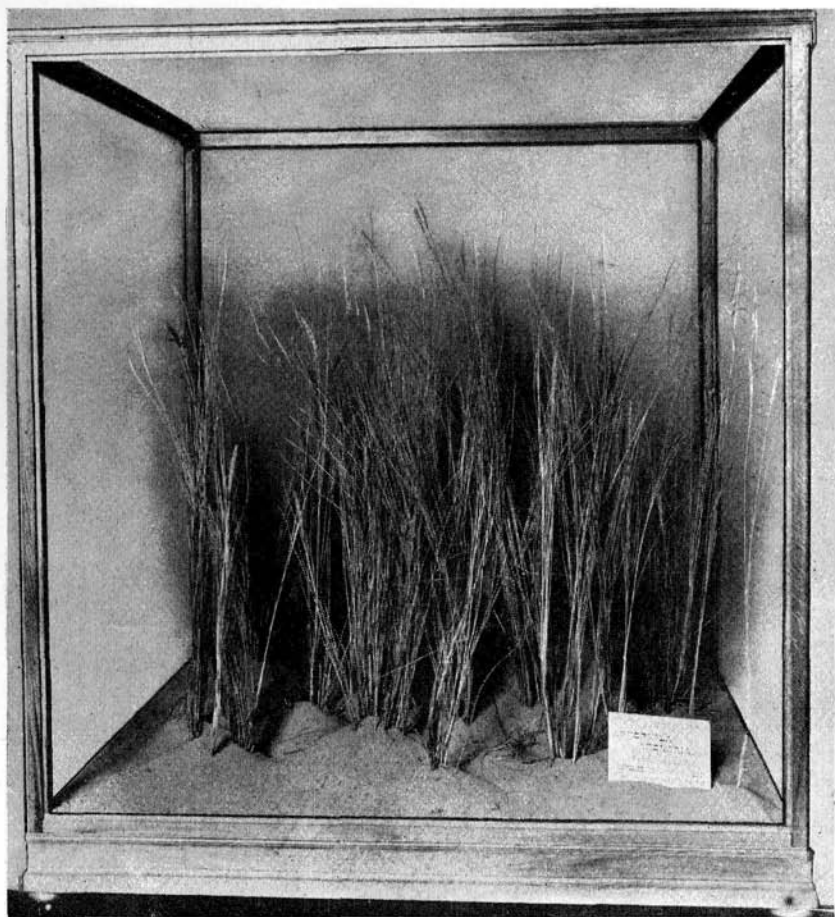
A botanikus múzeum alapkövei mindamellett megvannak; a jubileum címén, a Múzeumkerti kegyetlen romok nyomán építhetnénk is belőlük valami jót és engesztelőt? Talán.

Jelentésemet ezzel bezárom.

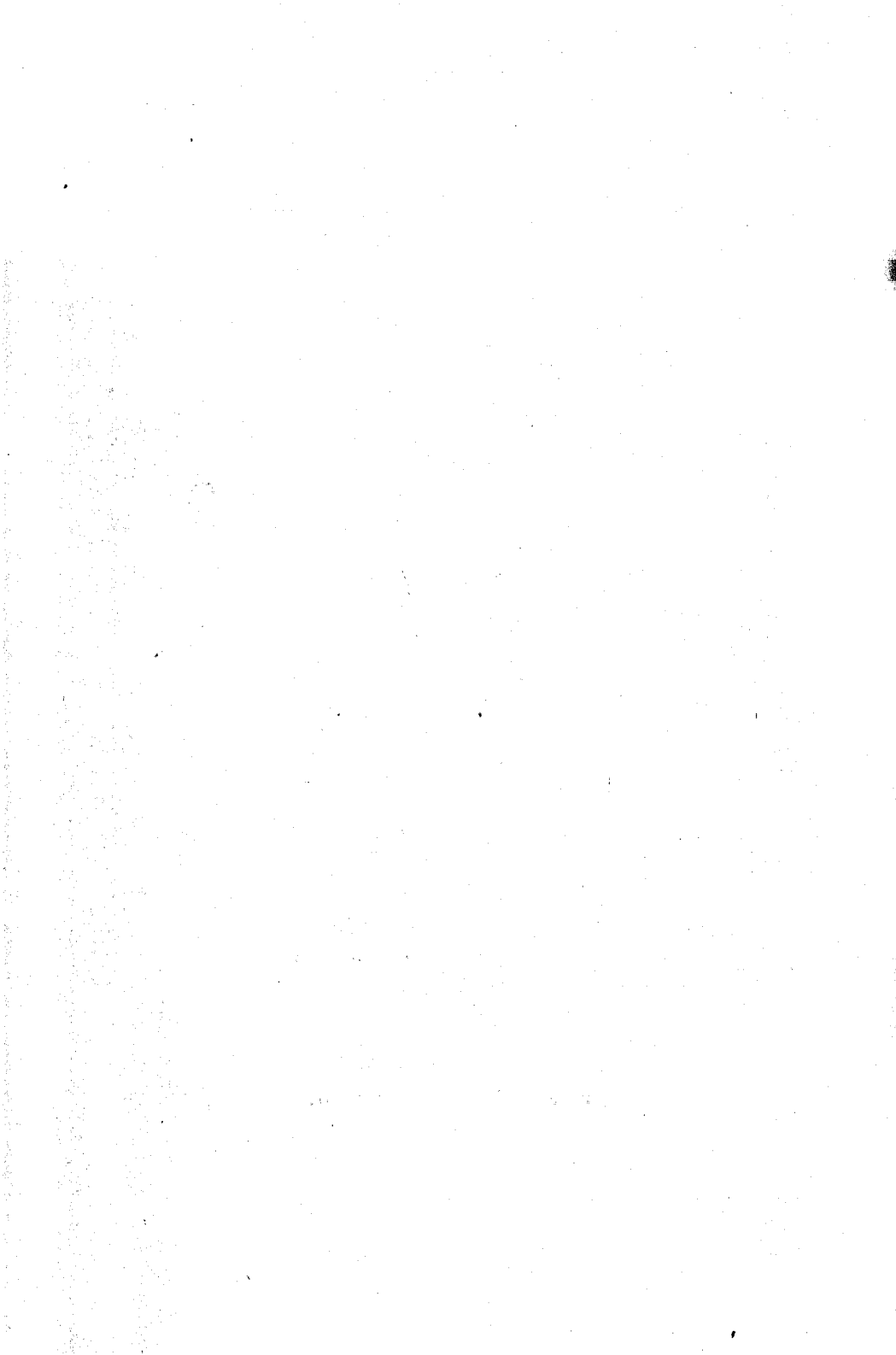
Kolozsvár, 1909. évi januárus-hó 9.-én,

DR. RICHTER ALADÁR

igazgató.

Ammophila arenaria
a belgiumi Westende partjairól.

I.

A londoni magyar kiállításra került magyar növényzetbeli csoportképek.

1. keret: Magas Tatra növényvilágából.
2. keret: Magas Tatra növényvilágából.
3. keret: Magas Tatra növényvilágából.
4. keret: Ünökö és a Korongyis növényvilágából.
5. keret: Bucsecs növényvilágából.
6. keret: Bucsecs növényvilágából.
7. keret: Bucsecs növényvilágából.
8. keret: Királykö jellemző növényei.
9. keret: Erdélyrészi benszülött növények.
10. keret: Erdélyrészi benszülött növények.
11. keret: Erdélyrészi benszülött növények.
12. keret: Erdélyrészi benszülött növények.
13. keret: Szent-Anna-tó és a Kukojszás vidékéről.
14. keret: Rétyi nyir növényvilágából.
15. keret: Mező-Záhi basarózsa és társnövényei.
16. keret: Kolozsvári Szénafű jellemző növényei.
17. keret: Kolozsvári Szénafű jellemző növényei.
18. keret: Kolozsvári Szénafű jellemző növényei.
19. keret: Kolozsvári Szénafű jellemző növényei.
20. keret: Kolozsvári Szénafű jellemző növényei.
21. keret: Kolozsvári Bükk növényvilágából.
22. keret: Kolozsvári Bükk növényvilágából.
23. keret: Erdélyrészi sás-típusok.
24. keret: Erdélyrészi sás-típusok.
25. keret: Tordai hasadék jellemző növényei.
26. keret: Tordai hasadék jellemző növényei.
27. keret: Tordai hasadék jellemző növényei.
28. keret: Magyar homokpuszták növényzetéből.
29. keret: Erdélyrészi moha-típusok.
30. keret: Magas Tatra tőzegmohái.

II.

Száraz készítmények Dalmáciából.

Ceratonia Siliqua, *Cistus villosus*, *Citrus Medica*, *Cupressus sempervirens*, *Ephedra Villarsii*, *Euphorbia spinosa*, *Erica arborea*, *Juniperus Oxycedrus*, *Olea europaea*, *Pinus maritima*, *Pinus halepensis*, *Punica Granatum*, *Rosmarinus officinalis*, *Opuntia nana*.

Formalinos készítmények.

Ephedra nebrodensis, Dalmáciából.

Törzsek:

2 drb pálmatorzs, Sebenico-ból.

Száraz készítmények Angliából és Irelandból.

Cedrus Deodara, Cedrus Libani, Cephalotaxus Fortunei, Coto-
neaster horizontalis, Cupressus Lawsoniana var. argentea, Cupressus
nootkatensis var. pendula, Cupressus obtusa, Cupressus obtusa
var. Jounghi, Cupressus obtusa var. nana, Cupressus pisifera, Cup-
ressus pisifera var. filiformis, Cupressus pisifera var. plumosa,
Cupressus thuioides, Cupressus thuioides var. Kewensis, Cytisus
praecox, Ephedra foliata, Ephedra fragilis, Ephedra Gerardiana,
Ephedra helvetica, Ephedra nebrodensis, Genista aethnensis, Pinus
Coulteri, Pinus excelsa, Pinus macrocarpa, Pinus pyrenaica, Podoc-
carpus alpina, Podocarpus chilina, Sequoia gigantea, Sequoia sem-
pervirens, Sequoia sempervirens var. albospica, Torreya californica.

Formalinos készítmények Belgiumból és Angliából!

Cedrus Libani, Hippophaë rhamnoides, Lycopodium squarrosum.

Száraz készítmény bura-szekrényben.

(Lásd a csatolt képen)

Ammophila arenaria a belgiumi Westende partjairól.

III.

Száraz készítmények a botanikus kertből.

Abies balsamea, Abies concolor, Abies Nordmanniana, Abies
pectinata, Araucaria brasiliensis, Araucaria Cunninghamii, Araucaria
excelsa, Chamaecyparis Lawsoniana, Juniperus communis, Juniperus
virginiana, Picea alba, Picea Omorika, Picea pungens, Pinus aus-
triaca, Pinus Cembra, Pinus Mughus, Pinus silvestris, Pinus
Strobus, Taxus baccata, Thuya gigantea, Thuya orientalis, Thuyop-
sis dolabrata.

47-féle mag.

Formalinos készítmények a botanikus kertből.

Areca rubra virágzata, Cypridium insigne virága, Monstera
deliciosa virágzata.

Törzsek a botanikus kertből.

Aesculus Hippocastanum, Aesculus rubicunda, Prunus Padus.

Száraz készítmények gyűjtésből.

Cupressus sempervirens, Laminaria hyperborea, Laurus nobilis,
Pistacia Lentiscus, Quercus Ilex, Salix sp. fasciatioja, Smilax nigra,
Thuya sp.

Formalinos készítmény gyűjtésből.

Ephedra monostachya.

Kolozsvári piacsról származó:

Stipa sp. (a Lombról).

Budapesti piacsról származó:

Ananassa sativa gyümölcse.

Üvegezett keretbe foglalt növényképek.

1. Kolozsvári Bükk növényvilágából.
2. *Ascophyllum nodosum* (Kovács B. tanártól).
3. *Laminaria saccharina* „ „ „
4. *Verbascum phlomoides* (Nemesné Bethlen Pólika grófnőtől).
5. *Verbascum phlomoides* rajza (Bethlen Karolina grófnőtől).

IV.

A botanikus múzeum adakozói.

BETHLEN KAROLINA grófnő: Növényrajzok; növények Brixenből (Déltirol) és Dobrinból.

CSÉREK LAJOS: 12-féle komló; 2 tábla, a komlótohoz fejlődését feltüntető sorozat; 1 tábla teratologikus tobozsorozat; természetes rizs.

DUBINIEWITZ OSZKÁR: 1 drb teratologikus kukoriczatermés.

GYÖRFFY ISTVÁN DR. és GYÖRFFYNÉ GREISIGER IRMA: 21 drb mikroszkópiumi rajz; 1 drb teratologikus szilva; növények a Táraból és 2 drb teratologiai táblázat.

HANGAY OKTÁV: *Juniperus sabinoides* ágak a Podságai völgyből.

HOIFER ANDRÁS: 15 drb növénylenyomat.

ISSEKUTZ HUGÓ DR.: 16-féle drogue.

KOVÁCS BÉLA: 1 drb fenyő-fasciatio Borszékéről.

KÖVÁRY ARTHUR IFJ.: 1 drb *Cassia fistula*-termés.

LÉVAY J. (Kassáról): 2 drb *Agave*-felvétel.

LISKAY JÁNOS: 7 drb növénykövület.

A kolozsvári gazdasági akadémia Igazgatósága: Szivar- és cigarettagyűjtemény; rizs- és cikóriaminták.

NEMES JÁNOSNÉ grófnő: Növények Bodoláról.

OROSZ ENDRE: 1 drb *Polyporus lucidus*; római korbéli megszenesedett búzaszemek a szamosújvári castellum környékéről; 10 drb levéllenymomat a gánóczi „Hradek“ nevű diluvialis mésztufadombról; megszenesedett magvak a tószegi „Terra mare“ östelepről.

PÁTER BÉLA DR.: 19-féle növényen *Cuscuta*; 25-féle növényen *Claviceps* és különb. patikai növények.

PODHRAČKY Ö. (Nagyszalonta): Havasi zuzmó és zuzmó-főzet.

PÓSTA BÉLA DR.: 1 drb *Mangifera*-mag Grado-ból.

SCHILLING LAJOS DR.: 1 drb gomba.

SZÁDECZKY LAJOS DR.: 1 drb *Laminaria saccharina*.

UDRÁNSZKY LÁSZLÓ DR.: 1 drb *Salix vitellina*-törzs.

V. Erdélyi nemzeti múzeumi és egyetemi botanikai főbb kirándulások jegyzéke.

Sorszám	H ó	N a p	H e l y
1	Márczius	4	Lussinpiccolo, Chiunsi
2	"	9	Brassó : Czenk
3	"	31	Kolozsvári Szénafű : Harmadvölgy
4	Április	2	Csucsá
5	"	7	Kolozsvári Szénafű : Harmadvölgy
6	"	6—9	Vajdahunyad
7	"	15	Kolozsvári Szénafű : Elővölgy ; Nagy-Röcze : Kakashegy
8	"	18	Magyarókereke : Kőhegy
9	"	12—19	Orsova : Kazánszoros
10	"	24	Nagy-Röcze : Kakashegy
11	"	29	Kolozsvári Szénafű : Elővölgy
12	"	22—30	(Fiume, Lovrana, Zara, Sebenico, Spalato, Gravosa, I. Lacroma Ragusa, Mostar, Sarajevo
13	Május	1—12) Wöllersdorf, Steinabrückl, Dreistätten, Wiener-Neustadt, Baden, Muggendorf (Myrafälle)
13	Április	22—30	
14	Május	1—18	
14	"	8	Brixen (Dél-Tirol)
15	"	10	Nagy-Röcze : Kakashegy
16	"	14—16	Mező-Záh
17	"	18	Keresztényhavas, Pojána
18	"	22	Kolozsvári Szénafű : Elővölgy
19	"	23—25	Nyiregyháza
20	"	25	Tordai hasadék
21	"	30	Kolozsvár : Tekintő
22	"	31	Pusztá-Szent-Miklós ; Meleg-Szamosvölgy
23	Június	2	Tordai hasadék ; Dobrin
24	"	3	Kolozsvári Szénafű : Vaskapu, Melegvölgy
25	"	4	Pusztá-Szent-Miklós
26	"	7—9	Déva, Marossolymos, Csombord, Magyarbagó
27	"	17	Kolozsvár : Malomvölgy
28	"	21	Kolozsvári Szénafű : Jósikatanya, Apahida
29	"	26	Apahida, Kolozs-Kara, Jósikatanya ; Felső-Bánya : Bódi tó, Feketehegy
30	"	20—26	Aranyos völgye, Verespatak, Detunata
31	"	28	Kolozsvári Szénafű : Elővölgy, Fejérd
32	"	30	Déva : Várhegy
33	Július	2	Felső-Bánya : Guttin
34	"	4	Apahida, Korpád, Kolozs; Felső-Bánya : Bódi-tó
35	"	5—6	Szász-Hermány
36	"	6—9	Remetei sziklaszoros, Borév; Toroczkó : Székelykő, Runk
37	"	10	Kolozsvári Szénafű : Elővölgy
38	"	10—12	Nagyvárad : Püspöktördő, Somlóhegy
39	"	12	Pusztá-Szent-Miklós
40	"	15—17	Cibles, Cibles-völgy
41	"	19	Bulla-tó, Kercesora
42	"	23—24	Zernest : Kis-Királykő, Krepatura, Propastia
43	"	26—29	Felsőfülehavas

Sorszám	H ó	N a p	H e l y
44	Július	27—30	Borberek. Új-Radna : Ünökő; Ó-Radna : Kis-Korongyis
45	"	27	Brassó : Czenk
46	"	29	Szamosfalva, Dezmér
47	"	30	Szamosfalva
48	"	28—31	Petrozsény : Pareng, Tövis
	Augusztus	1—2	
49	"	1—9	Felsőfülehavas
50	"	3	Déva : Várhegy
51	"	3—7	Tisza-Bogdány
52	"	5	Szamosfalva
53	"	6	Kardosfalva
54	"	7	Kolozsvári Szénafü
55	"	8	Kolozs-Kara
56	"	9	Rahó
57	"	10—12	Kolozs
58	"	11	Kolozs, Boos, Kolozs-Kara, Apahida
59	"	12	Szász-Fenes
60	"	15—19	Kolozs
61	"	24	Torda, Tordai hasadék
62	"	26	Magura
63	"	26—31	Helgoland
64	"	27—29	Westende, Middel-Kerke, Maria-Kerke, Ostende, Coq sur Mer, Blankenberghe
65	"	31	Galiczia : Kronenberg
66	Szeptember	2—3	Arad : Kladova-völgy
67	"	6—8	Kew-Gardens s vidéke
68	"	15—18	Ireland : Killarney, Mucr. Abbey, Gap of Donloe, Arbutus Cottage, Upper-, Middle-, Lowe-Lake, Ross Castle
69	"	18	Hideg-Szamos-völgye
70	"	19	Birmingham
71	"	20	Pusztá-Szent-Miklós
72	"	20—21	Oxford
73	"	22	Cambridge
74	"	23	Kolozsvár : Hója
75	"	23—25	Kew-Gardens
76	"	30	Tordai hasadék